

E szövegek szerkesztése közben mindenféle csetepatéba bonyolódom. Átadták a Radnóti Miklós antirasszista díjat az idén is. Mióta élek, nem emlékszem arra, hogy ennyire elhomályosult volna, mit is jelent a rasszizmus és mit az antirasszista küzdelem. A Radnóti-díjat az egyik idei díjazott furcsa köszönőbeszéddel nyugtázta: „Glatter Miklóst nem mentette meg a haláltól, hogy Radnótira változtatta a nevét. Neki és másoknak is sokkal többet kellett volna tenni.” Elképedek, hogy sülyedhetett el ennyire a tény, miért-hogyan harcolt Radnóti a névváltoztatásért, és mennyire érzéketlen mellőzése utolsó akaratának, hogy nem választott nevén, hanem Glatterként hivatkozik rá a köszönetet mondó. Hosszú szöveget írok ennek történetéről, futamokat eresztetek meg a szabad identitásválasztásról, arról, hogy nem lehet a magyar zsidóság önvédelmi készségét számonkérni a holokauszt után nyolcvan évvel. És közben súlyos kételyeim vannak, kell-e ez? Nem volna jobb elhallgatni, miféle anomáliákkal járt az ide Radnóti-díj átadása a sok-sok egyéb anomália mellett? Globális összeomlás a küszöbön, és én a filológiai pontossággal küzdök az emberi méltóságért? Hol az eszem?

Tán mégsem a nagy narratívák újraszabására van szükség. Hanem erre az aprólékos, személyes munkára. A legközelebb lévő bajok leggyorsabb rendbetételére. Az egyéni, kis gesztusok fáradhatatlan, szünet nélküli gyakorlására. A kis méltánytalanságok helyrehozására – sorozatban, morális félrenézés és kompromisszumok nélkül.

Az ember minden és semmi. Azok vagyunk, amivé egymást és önmagunkat tesszük. Végtelen kudarc és végtelen lehetőség. Diktatúra vagy demokrácia. Szocializmus vagy barbárság. Naponta döntünk mind, és minden döntésünknek nyoma és következménye van. 2025 tavaszán ott tartunk, ahol megérdemeljük.

Kiss Judit Ágnes

Mi kell a gyerekeknek?

Bódis Kriszta 2006-ban írt egy mesét. Nem gyerekeknek szóló folyóiratba vagy antológiába, hanem az *Élet és Irodalom*ba. Később a szöveg megjelent az *Irodalmi Centrifuga* blogon is. A blog sem gyerekek számára készült. A mese nem minden esetben szól gyerekeknek. Ebben az esetben sem. Ez a rövid írás mégis alkalmas volt arra, hogy a szerzője ellen hadjáratot indítsanak vele. Azt sugallva, hogy a cím, *Csipke Józsika* egy szerencsétlen átoperáltatott transzgender főhős, akinek a léte alkalmas bármilyen korú és nemű gyerek veszélyeztetésére.

Bódis Krisztát mindenki ismeri, akit a gyerekek sorsa valóban érdekel. Akinek az esélyegyenlőség több, mint szólam. A Van Helyed Alapítvány olyan rendszert épített fel a mélyszegénységben élő gyerekek számára, amely példátlan módszerében is, sikerrátájában is. Amely a gyerekeket a családjaikkal közös egységnek tekinti, és a művészet eszközt az első pillanattól a kezükbe adva kínál számukra „kényszerpálya helyett életpályát”.

De ahogy Bódis Kriszta ellenzékivé, tehát ellenséggé vált, úgy találtak rá a szólamra, amellyel hergelni lehet ellene. Ez egy ártalmatlan prózai szöveg volt. Amit valószínűleg kevesen olvastak, és a politikai térbe való belerángatása után valószínűleg kevesen vették a fáradságot, hogy megismerjék.

A blog 2016 óta archív. Az *Élet és Irodalom*ból azóta megjelent közel száz szám. Alig tudtam a szóban forgó történetet az internet bugyraiból előbányászni. Nincs benne fiúvá operált lány, csak egy királyi pár, akik egyenrangú társakként élnek, a férfi (urambocsá!) szeret főzni, és nem átallja elringatni a gyerekét, a feleség pedig lóháton vágat a csatába. (Csak suttogva merem bevallani, hogy saját házasságomban is hasonló rend működik: én lovagolok, a férjem pedig előbb tudta tisztába tenni a gyerekünket, mint én. Na, jó: főzni nem tud.) Szegény gyerekük, a Csipkének becézett Józsika illetően neveltetése okán képes a fiút választó fiú és lányt szerető lány botrányos történetét hallva ezt a kérdést feltenni: „Hát volt-e kényszer, vagy bántanak-e valakit, hát felnőttek-e, és kölcsönös-e a szerelmük?” Mert ha erre igen a válasz, akkor senki meg ne vesse őket. Itt a vége, fuss el véle! (Ez a kérdés azért veszélyes, mert önmagában világossá teszi azt a hiábavaló erőlködést, ami a homoszexualitást a pedofiliával igyekszik összemenni.) Egy gyerek számára ilyen egyszerű. Legalábbis a saját gyermekemnek sosem volt probléma, hogy valaki vele azonos vagy ellenkező neműt szeret, a lényeg, hogy szereti.

Persze Bódis Kriszta fő bűne nem ez. Az elmúlt tizenöt évben senki nem is hánytorgatta fel neki. Még csak nem is az, hogy előszót írt a *Meseország mindenkié* című antológiához, amit Dúró Dóra nevezetes könyvadarálási akciója tett nemzetközi könyvsikerré (sosem kaptam egyetlen mese után anynyi jogdíjat, mint az itt megjelent után.) A lányom még óvodás volt, amikor végigolvastam neki. Kiválasztott kedvencnek (persze a mama meséje után másodiknak) egy olyan szöveget, ami irodalmilag is magas szintű. És nem lett tőle lesbikus, fiúkba szerelmes.

Azóta évek teltek el, Krisztát hagyták dolgozni, miért is ne, ebben az országban senki nem kapkod a lehetőség után, hogy hátrányos helyzetű gyerekeknek adjon esélyt, nem kellett attól félnie, hogy egy kormányzati ejtőernyős ereszkedik a fejére.

Aztán elkövette azt a hibát, hogy magával vitte Magyar Pétert Ózdra. A budapesti úrifú talán életében először látta testközelből a szegénységet. És olyan nagy hatást tett rá, hogy elhatározta, ha győz a választáson, Kriszta módszerét az egész országban elterjeszti. Ami a leszakadó kistérségeket tekintve csodálatos volna. (Más kérdés, hogy működne-e rendszer megalkotója személyéről leválasztva.)

Bódis Kriszta pedig többszörösen ellenség lett Magyar Péter okán. Fel szólalt a gyűlésén, beszélgetőkönyvet ír róla (ami nem jelent meg még, de már fel lehet rajta háborodni). Hogy közben mit tesz a hátrányos helyzetű gyerekekért, milyen sikereket ér el, hány gyereknek változott meg az élete az alapítvány munkájának köszönhetően, az láthatóan lényegtelen. Ahogy lényegtelen az is, egyébként miféle irodalmi és filmes munkásságot tudhat magáénak. Ahogy a gyerekvédelemben csak a gyerek lényegtelen.

Január óta folyik az *Élet és Irodalom* hasábjain egy vita a gyerekirodalomról. Hozzászóltak már irodalomtörténészek, könyvkiadók, írók. Főleg arról, hogy esztétikai értelemben jó-e a gyerekeknek szóló irodalom, vagy csak a piaci szempontok vezérlik. Azt mindenki tudja, hogy a gyerekirodalom rentábilisabb, mint a felnőtteknek szóló. Amíg a hat év alatti gyerekek hatvan százaléka olvasónak minősül (bár olvasni még nem tud), a felnőtt lakosság tizenhárom százaléka nyilatkozik úgy, hogy havonta legalább egy könyvet elolvas. (Az adat régi. Valószínűleg most rosszabb a helyzet.) A felnőtt megveszi a könyvet a gyerekeknek, bár a kultúrára a saját esetében már nem áldoz. A Covid alatt az iskolabezárásoktól megrettenő szülők raklapszám hordták haza a gyerekeknek a könyveket, hogy ne unatkozzanak. Nyilvánvaló, hogy érvényesülnek piaci szempontok. És a gyerekirodalomnak ugyanúgy van ponyvája és lektúrje, mint a felnőtteknek szólónak. De amíg Fossét senki nem akarja összemosni Danielle Steellel, addig a gyerekirodalomban ezek a határok nem tűnnek ennyire élesnek. Tele vannak a Tesco polcai minősíthetetlen kiadványokkal. És tele vannak a színvonalas gyerekkönyvkiadók minőségi könyvekkel.

A Magyar Gyerekkönyv Fórum, a Hubby évek óta díjazza a legjobb gyerekkönyveket különböző korosztályban. Külön a szerzőket és külön az illusztrátorokat. Mert gyerekkönyv nem létezik képek nélkül. (Minél kisebb a gyerek, annál fontosabbak számára a rajzok. A lányomat évekig nem lehetett Berg Judit csodálatos *Rumini*-sorozatára rábeszélni, mert irtózott az illusztrációitól.) Komoly zsűri értékeli komoly mezőnyt. És külön diákszűrit is felkérnek, amely sokszor más listával áll elő, mint a felnőttek. (Számomra máig nagy elismerés, hogy a *Babaróka*-sorozatom nyitódarabját ők sorolták az első helyre.) A most díjazott könyvem pedig némi rosszindulattal érzékenyítő mesének is nevezhető, hisz egy otthonából menekülni kényszerülő lány próbál beilleszkedni egy más nyelvű, más kultúrájú közegbe. (Még szerencse, hogy eddig nem vádoltak miatta „az illegális migráció pártolójának”, mint Bódis Krisztinát.)

A gyerekeknek különben van saját ízlésük. És ez az ízlés sokszor nem egyezik a felnőttekével. Szülők ezrei omlanak össze, ha a *Bogyó és Babóca* szóba kerül, amíg a gyerekeik lelkesen hallgatják, nézik a csigafíú és a katicalány történeteit. (Az én lányom is odavolt érte, bármennyire próbáltam elkerülni. A rajzfilmet Pogány Judit varázslatos hangja megmenti, de ha a főcímdalt meghallom, még ma is rángani kezd a szemem alatt egy izom.)

Később az iskolában a felnőttek ízlése a kötelező olvasmányokban tör felszínre, a gyerekek (már az a kevés, aki olvas) egész más könyveket szeretnek. Nemigen van átjárás. A verseket az óvodában még minden gyerek szívesen skandálja. Tízéves kor fölött ez elvész, szinte versutálatnak adja át a helyét, ahogy a legtöbb olvasót is ebben a korban veszíti el az irodalom. Hogy éppen ekkor kezdődik az irodalomtörténeti szemléletű oktatás, az lehet, hogy csak véletlen egybeesés. A *Harry Potter*-könyveket nem szokás a magas irodalomba sorolni, pedig világszerte gyerekek millióival szeretettette meg (újra) az olvasást.

Túl az esztétikai minősítéseken, az volna a legfontosabb, hogy a gyerekek egyáltalán képesek legyenek az olvasás technikáját úgy elsajátítani, hogy bármely írott szövegben örömet leljék. A lányom tanára azt meséli, hogy évek óta küzd azzal, hogy a diákok technikailag nem tartanak ott, hogy a betűk egymásutániságából kibontakozzon számukra a történet. Egy tanítványára emlékszik az utóbbi időkből, aki mindent elolvasott, náluk otthon egyáltalán nem volt képernyő vagy filmnézés. És sajnos nem elég az iskolai mobilhasználat korlátozása, hogy ez a képesség visszatérjen, hiába hozták meg ezt a döntést is a gyerekek érdekében.

Nyáry Krisztián vesszőparipája a többféle olvasási készség. A fókuszált, elmélyült olvasásra (amellyel mondjuk egy nagyregényt be lehet fogadni) egyre kevesebben képesek, amíg a digitális szövegek szemlélő, információgyűjtő olvasásával egyre több időt töltünk. A könyvekkel kapcsolatban pedig ennek ellenére egyre több a tiltás. Szintén Nyáry Krisztián mondta egy-két évvel ezelőtt, hogy az Egyesült Államokban 27 jogszabály született, amely ilyen-olyan indokkal ilyen vagy olyan könyveket tilt be, míg a könyvek betiltása ellen csak egy.

Nálunk szintén „a gyermekek védelme érdekében” hoztak az elmúlt évek során könyvellenes döntéseket. Hogy mit kell lefóliázni, hogy milyen messze kell lenniük a könyvesboltoknak templomtól és iskolától („ne hagyjátok a templomot / a templomot s az iskolát!”) Egyiket sem a gyerekek érdekében. Nem azért, hogy olvasóvá, gondolkodó emberré, önálló döntésre képes felnőtté váljanak. Mintha országunkban egyetlen veszély fenyegetné a kiskorúakat: hogy a meleglobbi miatt homoszexuálissá válnak, és más neművé operáltatják magukat. Mintha nem volna még mindig minden második családban a verés a nevelés elfogadott eszköze. Mintha nem volna lerohadt kórház, szaktanárhiány, szegénység. Mintha nem volnának éhező gyerekek, akik csak az iskolában kapnak enni.

Milyen törvények fognak még születni a gyerekekre hivatkozva?

Több évtizeddel ezelőtt egy gyermekét egyedül nevelő barátnőm vallotta be: a gyerek bármire ürügy lehet. Ha valahová el akarsz menni, vagy ha nem. Ha valamit meg akarsz tenni, vagy ha nem. A gyerekekre rákenheted, mások megértően elfogadják, a gyerek pedig nem kéri számon. Valójában te akarod vagy nem akarod, csak könnyebb és emelkedettebb vele takarózni.

A gyerekekre hivatkozva megbocsátható a lopás (a gyerek éhes), az erőszak (a gyerekeket védtem), most pedig a gyerekekre hivatkozva csorbítják az egyik legfontosabb demokratikus alapjogot: a gyülekezési szabadságot. A miniszterelnök azt nyilatkozta: nálunk a gyerekek védelme az első, az alapjogok csak utána következnek. De mi védi a gyerekeket egy alapjogokat korlátozó diktatúrában?